

**Ўзбекистан Республикасы
Халық билимлендириў министрлиги**

**Әжинияз атындағы
Нөкис мәмлекетлик педагогикалық
институты**

**2016-жыл «Саламат ана хәм бала жылы»на бағышлаған
«Илим хәм тәлим-тәрбия – жәмийеттиң интеллектуал айнасы»
атамасындағы Республикалық илимий
теориялық хәм әмелий конференция
МАТЕРИАЛЛАРЫ**

**2016 йил «Соғлом она ва бола йили»га бағишланган
«Фан ва таълим-тарбия – жамиятнинг интеллектуал кўзгуси»
мавзусидаги
Республика илмий-назарий ва амалий анжуман
МАТЕРИАЛЛАРИ**

V болим

Нөкис-2016

74:58 «Илим ҳам тәлим-тәрбия – жәмийеттиң интелекиуал айнасы»
И-44 атамасында Республикалық илимий-теориялық ҳам әмелий конференция материаллары топламы. 2-бөлим Нөкис. НМПИ баспаханасы 2016ж. 202 бет.

«Илим ҳам тәлим-тәрбия – жәмийеттиң интелекиуал айнасы» атамасындағы Республикалық илимий-теориялық ҳам әмелий конференция материалларына Республикамыздың жоқары ҳам орта арнаўлы оқыў орынлары педагог-хызметкерлери, үлкен илимий хызметкер-излениўшилер, магистрантлар, студентлер ҳам улыўма билим бериў мектеплери муғаллимлериниң илимий-изертлеў ҳам тәлим-тәрбия мәселелерине арналған илимий баянатлары киргизилген.

Конференция материалларының мазмуну ҳам онда көрсетилген дереклердиң дурыслылығына авторлар жуўапкер.

Редколлегия қурамы:

1. Қ.К.Оразымбетов -ректор, редколлегия баслығы
2. М.Жалелов -илимий ислер бойынша проректор, редколлегия баслығы орынбасары

Редколлегия ағзалары:

3. Қ.Қадиров -руўхыйлық ҳам ағартыўшылық ислери бойынша проректор
4. М.Сарыбаев -оқыў ислери бойынша проректор
5. Қ.Қошанов -редакция баспа бөлими баслығы
6. Е.Оразымбетов -илимий-изертлеў ҳам илимий педагог кадрларды таярлаў бөлими баслығы
7. Б.Қурбанбаева -қарақалпақ тили кафедрасы үлкен оқытыўшысы
8. С.Шынназаров -қарақалпақ тили кафедрасы үлкен оқытыўшысы
9. Г.Патуллаева қарақалпақ тили кафедрасы доценти
10. М.Қурбанов -қарақалпақ тили кафедрасы үлкен оқытыўшысы
11. Т.Халмуратов -рус тили ҳам әдебияты кафедрасы баслығы
12. Г.Алламуратова -рус тили ҳам әдебияты кафедрасы доценти
13. Э.Ешниязова -рус тили ҳам әдебияты кафедрасы үлкен оқытыўшысы
14. Н.Турабаева -рус тили ҳам әдебияты кафедрасы үлкен оқытыўшысы
15. С.Елмуратова -рус тили ҳам әдебияты кафедрасы үлкен оқытыўшысы
16. С.Жалилов -өзбек тили кафедрасы баслығы ў.ў.а.
17. М.Худаярова -өзбек тили кафедрасы үлкен оқытыўшысы
18. Қ.Худияров -өзбек тили кафедрасы ассистент оқытыўшысы
19. Ф.Сапаева -өзбек тили кафедрасы ассистент оқытыўшысы
20. Б.Шаниязов -инглис тили ҳам әдебияты кафедрасы үлкен оқытыўшысы
21. Т.Койшекенова -инглис тили ҳам әдебияты кафедрасы үлкен оқытыўшысы
22. Н.Бабаниязова -инглис тили ҳам әдебияты кафедрасы ассистент оқытыўшысы

В качестве карбонатного компонента для получения портландцементного клинкера использовались тонкодисперсные вторичные карбонаты кальция с электролитами CaCl_2 и NaCl образующихся при производстве соды. Нами установлено, что при замене известнякового компонента на вторичные карбонаты кальция, благодаря высокой дисперсности кальцита и интенсифицирующему влиянию CaCl_2 и NaCl во время появления жидкой фазы и снижению её вязкости, процесс минералообразования смешается в более низкотемпературную область и такой клинкер может получаться при температуре на $50-100^\circ\text{C}$ ниже, чем обычный цемент на основе такого клинкера по своим строительно-техническим свойствам, испытанный в различных условиях твердения, не отличается от эталонного.

Карбонаты, сульфаты и хлориды щелочноземельных металлов способствуют появлению промежуточных соединений типа двойных солей, которые, плавясь при температурах $600-800^\circ\text{C}$, вызывают появление микрос-плавов, обладающих довольно низкой вязкостью за счёт растворенного в них легко текучего соединения CaO и являющихся активной реакционной средой минералообразования [1].

Использованная литература:

1. И.Г. Лучинина. Роль минерализаторов в процессах образования силикатов кальция//Изв.вузов, 1970, Т. XIII, вып.12, 1974

АҒАШ-ПУТА ӨСИМЛИКЛЕРИ ТҮРЛЕРИН ТУХЫМЛАРЫ АРҚАЛЫ КӨБЕЙТИҮДІҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ӘХМИЙЕТИ

Ф.Отенова - б.и.к., доцент, Ш. Қошмағамбетова – магистр

Ағаш-пута өсімликтері түрлерін көбейтіудің әпийәйи хәм үнемли усылларыдан бири оларды туқымын егий арқалы көбейтй болып табылады.

Туқымнан өсирилген нәллер, вегетатив жол менен алынған нәллерге салыстырғанда бирқанша артықмашлықларға ийе келеди. Олар дурыс хәм жақсы раўажланған, күшли тармақланған тамыр системасына ийе болып, көширип отырғызыўға жақсы шыдайды хәм узақ жасаўшылығы менен ажыралады. Туқымнан өсирилген ағаш-пута өсімликлериниң нәллери жақсы шақаланады, жоқары манзарали нәтийже береди, олардан сулыў, туўры бағаналы, симметриялы раўажланған турықтағы өсімлик алыўға болатуғынлығы белгили. Усыған байланыслы барлық жағдайларда туқым менен көбейтй мүмкиншиликлери бар болса, оған артықша итибар бериўимиз керек.

Өсімликлерди туқым арқалы көбейтйде жоқары сападағы отырғызыў материалларын алыў ушын туқымның келип шығыўы хәм сапасы айрықша әхмийетке ийе екенлигине дыққат бөлийимиз зәрүр. Жергиликли жерлерден алынған туқымлардан жетистирилген өсімликлер жақсы өсетуғыны хәм раўажланатуғыны көп жыллық әмелиятлар менен изертлеўлер арқалы тастыйықланған. Өзиниң климатлық жағдайы менен кескин ажыралатуғын басқа районлардан алып келинген туқымлар егилетуғын районлар ушын көбинесе аз жарамлы ямаса жарамсыз болып келеди.

Алымлардың хәр қыйлы климатлық районлардан келип шыққан туқымларды егий тәжирийбелери туқымның географиялық келип шығыўы үлкен әхмийетке ийе екенлигин тастыйықлады. Бирдей климатлық областлардан жыйналған туқымлардан өнип шыққан көплеген ағаш-пута түрлери, кейин ала басқа жерлерге

көширип отырғызылғанда көбірек зақымланады хәм төмен тутады. Оларда қыйсық бағаналар пайда болып, өсиу әстелеседи. Ал қубладан жыйнап арқаға егилген туқымлардан алынған нәллер сууықтан жәбирленеди, көбинесе көбірек тоңып қалады хәм толық өледі.

Булардың хәммесин есапқа ала отырып туқымларды жергиликли тоғайлардан, тоғай парклери хәм қалалық жасыл ағашлардан жыйнау керек.

Өзбекистан Республикасы биринши президенти И.А.Каримов Өзбекистан Республикаси Олий Мәжлиси нызамшылық Палатасы хәм Сенатының 2010-жыл 27-январь күни болып өткен қоспа мәжилисинде хәм Министрлер Кабинетиниң 2010-жыл 29-январь күни болып өткен мәжилисинде сөйлеген сөзлеринде ауыл хәм қалаларды абаданластырыудың әхмийетли факторларының бири жасыл зоналар дүзиу, бағлар менен тоғайзарлықларды пайда етиу керек деп айрықша атап өткен еди [1].

Қала хәм елатлы пунктлерди абаданластырыудың тийкарғы элементлериниң бири көклемзарластырыу болып табылады. Көклемзарластырыудың тийкарын ағаш-пута өсимликлери курайди. Себеби жасыл ағашлар бул жерлердиң санитариялық-гигиеналық жағдайларын жақсылау ушын үлкен әхмийетке ийе. Бағлар, парклер, қиябанлар адамлардың таза ҳауада көбірек дем алатуғын орны болып табылады. Соның менен бирге жасыл ағашлар елатлы пунктлерди, қалалар менен район орайларын архитектуралық-көркемлик жақтан бебезуидиң әхмийетли элементлериниң бири есапланады.

Соңғы жыллары Өзбекистанда, соның ишинде Қарақалпақстанда көклемзарластырыу жұмыслары кең пәтлер менен алып барылмақта. Жасыл қурылыстың бул түриниң турақлы түрде өсип барыуы, манзаралы ағашлар менен путалар нәллерине болған талапты жылдан-жылға күшейтип бармақта. Жасыл қурылыс жұмысларының нәтийжеси нәллер жетистириуде сапалы туқымлар жетистирип бериуден ибарат.

Өсимликлердиң акклиматизациясы проблемасында белгили орын туқымларды изертлеуге арналады. Туқымларды хәр тәреплеме изертлеулер жүргизиу мәселелери илимпазлардың дыққатын қайта-қайта өзине тартты.

Ағаш-пута өсимликлерин үйрениу процессинде олардың туқым өнимдарлығы бойынша мағлыұматлар үзликсиз толықтырылып барылмақта [2].

Ағаш-пута өсимликлери түрлерин өндириске еңгизиу тәжирийбелерин хәм туқымлық материалларын кеңейтиу мақсетлери ушын туқымлардың егислик сапасын, көгериушеңлигин изертлеуге айырықша әхмийет бериледи [3].

Ағаш-пута өсимликлери түрлериниң туқымларын тәбийий жағдайдан әкелингенде, сондай ақ оларды мәдений өсиу жағдайларынан жыйнап алып пайдаланылғанда олардың сақлау мүддетлери, нормал көгериу хәм нәллердиң толық рауажланыуы ушын зәрүрли жағдайларын анық билмеуимиздиң ақыбетинде туқымлық материаллардан көплеген зыянлар келип шығады, нәтийжеде туқымлардың пайда болыу ыақтың, писиу дәрежесин хәм тынышлық дәуирин изертлеу үлкен теориялық хәм практикалық қызығыушылық туудырады.

Бирақ ағаш-пута өсимликлери түрлерин интродукция етиу хәм акклиматизация процессинде туқымлардағы тийкарғы биологиялық қәсийетлердиң өзгериу нызамлықлары еле толық изертленбеген.

Әдебиятлар:

1. Каримов И.А. “Тийкарғы ұазыйпамыз – ұатанымыз рауажланыуын хәм халқымыздың абаданлығын және де көтериу”. Министрлер Кабинетиниң 2010-жыл 29-күни болып өткен мәжилисиндеги сөзи.

2. Мисник Г.Е. Семена декоративних пород. М.-Л. Изд. Мин-во коммунального хозяйства РСФСР., 1947.

3. Отенов Т.О. Қарақалпақстанның қала хәм ауылларының жасыл қурылысы. Нөкис “Қарақалпақстан”, 1984

2-имиha.....	155
Tadjiyev M.kh., Narzullayev kh.B. Water is the origin of life.....	157
Xalimov B. Yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda geografiyada didaktik o'yinlarning ahamiyati.....	159
Kulimov A. Begliyev S. Узлуксиз экологик таълимнинг долзарб муаммолари.....	161
Axmedova M. Tabiat bilan tanishtirish mashg'ulotlarida bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish.....	162
D.Nurullayeva Geografiya fanini o'qitilishida dolzarb vazifalar, muammo va yechimlari	164
Nurmetova Z.Q. Biologiya darslarida harakatli animatsiyalarning ahamiyati va roli.....	165
Qarriyev R.B. Kimyo-biologiya fanlarini o'qitishda zamonaviy pedogogik texnologiyalarning foydali tomonlari.....	166
Begliyev S., Babadjanov A. Biologiya darslarida axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish.....	167
Begliyev S., Sobirov D. Biologiya darslarida o'quv filmlaridan foydalanish.....	169
Рахимова И.Р., Маткаримова Н.А., Қулимов А.К. Кимё таълимида ахборот-коммуникация технологияларининг роли ва аҳамияти.....	170
Раббимова Г.Т. Обнаружение маркеров микроорганизмов из генитального тракта беременных методом газожидкостной хроматографии	172
Г.Ж.Оразымбетова, Э.А.Абдисаттарова, А.С.Ерекеева, Г.К.Рахимов Физико-химические исследование сырьевых смесей цементов с добавкой хлорсодержащих отходов кальцинированной соды	174
Г.Ж.Оразымбетова, Э.А.Абдисаттарова, А.С.Ерекеева, Г.К.Рахимов Влияние дистиллерной жидкости на физико-механические свойства портландцемента.....	175
Отенова Ф., Қошмағамбетова Ш. Ағаш-пута өсимликлери түрлерин тухымлары арқалы көбейтиўдиң биологиялық әхмийети.....	177
Матниязова А.С., Гүлимбетов Б. Гүз мәүсиминде бала-бақшаларында тәбият мүйешин шөлкемлестириў методикасы.....	179
У. Р. Ризаева Атроф-мухит муҳофазасига – барча масъулдир.....	180
Kosnazarov K.K., Durdibaeva R.K., Uteniyazov K.Q. Soya o'simligi va uning kelib shiqish tarixi.....	181
Kosnazarov K.K., Durdibaeva R.K. Soya o'simligining seleksiya uslublari natijasida yaratilgan navlari.....	182
Турсынов М., Ембергенов Н., Сувонова С., Турдыбекова З. Қарақалпақстан Республикасында өндирис күшлерин жайластырыў хәм раўажландырыў мәселелери.....	183
Матиякубов Х.Я. Келиб чиқиши жиҳатидан турли хил бўлган тизмаларда хўжалик белгиларнинг намоён бўлиши.....	185
Artikov X.Q., Kanatbaeva T.S. O`zbekistonda ekologik toza energiya manbalari.....	187
Artikov X.Q., Kuralova G.J., Kanatbayev S.S. Vodorod, kelajak yoqilg`isi.....	189
Худойбердиева З.Э. Худойбердиев Э.Н. Роль межпредметных связей в биологических исследованиях.....	191
Худойбердиев Э.Н., Назаров Ж.Т. Основы техники электробезопасности на лабораторных занятиях по электричеству.....	192
К.М. Джаксымуратов, А.Шарибаев, Г.Р.Есенбаев Роль пресных подземных вод (линз) в водообеспечении населения южного Приаралья.....	194